

BALASSA M. IVÁN

KÓFARAGÁS, FAFARAGÁS. A KORAI HÁROMSZÉKI KAPUK DÍSZÍTÉSE

Akötött, esetleg galambbúgos kötött nagykapuk – széles körben elterjedt nevükön: a székeleykapuk – eredetéről a tudományos kutatás csekély variálódással ma már nagyjából ugyanazt vallja. B. Nagy Margit, egyetértve Szabó T. Attilával, az udvarházak kapuival hozza őket összefüggésbe. Előbbi a nép körében készült nagykapu felemelkedését látja egy magasabb építészeti körbe (B. Nagy 1970: 79), míg utóbbi a két építészeti szint kölcsönhatása eredményének tartja őket – különösen a galambbúgos változatukat (Szabó T. 1977: 315–316).

Magam úgy vélem, hogy nem egy népi eredetű kapu jutott el az udvarházakhoz, esetleg kastélyokhoz, hanem egyik, mindenképpen legfejlettebbnek tekinthető, de nem meghatározott társadalmi körhöz köthető formája, az eleinte csak két-, majd egyre gyakrabban három oszlopon nyugvó fedeles nagykapu kapott egy felépítményt, a galambdúcot. Ennek immáron nemcsak határozott funkciója volt, hanem tulajdonosának kiemeltebb státuszát is szimbolizálta. A folyamat nem sokkal előzhette meg az írásos adatokat, tehát a 16. században jelentek meg a galambbúgos kapuk a Kárpát-medence keleti felében, és nemcsak a Székelyföldön, hanem Erdélyben, sőt a Partiumban, rokonaik, egyszerűbb változataik pedig máshol is feltűntek térségünkben (Balassa M. 2011: 42 kk).

Szabó T. Attila gazdag adattárában az első feljegyzés a kocsulátai udvarház „...öreg deszkás galambucos (így !) zsendelyes kapu”-járól szól, ami kétoszlopos lehetett, mert „mellette egy kis ajtó”-t említenek. Itt díszítésről nincs szó, a következő, 1636-ban Siménfalván összeírt „...öreg festett három temérdek oszlopokon álló” volt (Szabó T. 1977: 307).¹ A legkorábbi adatot arra, hogy a kaput faragással is díszítették, a 17. század végéről ismerjük, ez Boroskrakkóról származik. Meg is jegyzi Szabó T. Attila, hogy ez nem lehet véletlen, hiszen az udvarházat I. Apafi Mihály fejedelem zálogosította el Haller Istvánnak (Szabó T. 1977. 320). Ebben az időben már állt

1 „Kocziolata” (Cuciulata) – Fogaras m., Siménfalva (Simonești) – Udvarhely m.

a ferences rend mikházi kolostora előtt a feltételezhetően Kájoni János által, 1673-ban (Boros 1927: 87) építtetett galambbúgos kapu. A 20. század elején több fénykép is készült róla,² így fogalmat alkothatunk arról, hogy a boroskrakkói kifejezéssel élve, a „vastag tölgyfából kifaragott és megcifrázott kötéses” kapuk hogyan is nézhettek ki.

A mikházi kapu díszítésénél egy kettősséget tapasztalhatunk. Egyrészt ott vannak az inkább a fafaragás által kedvelt motívumok, a forgórózsák, rozetták, másrészt olyanok, amelyek főleg a kőből faragott építészeti elemek sajátosságai. A kapu erőteljes plasztikájú, az oszlopok külső és a szemöldökfa felső széle kiugrik, mintegy körbeveszi az egész építményt. A kis- és a nagykapu közötti zábénál középre helyezték ezt a kiemelkedést és bekötötték a szemöldökfa hasonló díszítésébe. A keretezés belső peremét kötélfonatdíszsel is hangsúlyozták. Az ívek belsejénél a bimbós karéjsort (félkørsort, fogrovatot), ami a későbbi kapukon keresztben teljesen átér, és mintegy félhenger rátétnek tűnik, csak a fa fél szélességéig faragták ki. Ez szintén hozzájárul az erőteljesebb plasztikai megjelenéshez. Hasonló célt szolgál az íveket követő faragott, kiugró fejű szegsor. A fogrovat-keretezés ott van a kolostor főépületének a kapunkkal egyidős egyik pompás kőkapuján, és az ezt kísérő szegsor is nagy valószínűséggel az ott látható gyöngysordísz fába történő átfogalmazása (Kovács 2006: 156).³ A datálás a kiskapu feletti trapéz alakú párkányon van, ez is kőfaragvány-előképre vall.

A rokonság a kőfaragványokkal különösen szembeötöl a korai, 18. századi háromszéki kapuknál. Dálnokról figyelemremélően szép sorozatát ismerjük ezeknek, kezdve 1733-tól átnyúlva az 1800-as évek elejére (részletesen: Balassa M. 2014: 599 kk). A hasonlóság jól megfigyelhető ez az egykor 240. sz. telek előtt állónál, melynek datálását megnehezíti, hogy az évszám harmadik tagja olvashatatlan – éppen úgy, mint a hozzá nagyon hasonló, egykor Kisborosnyón, a Tompa–Damokos-kúria bejáratát őrzőnél.

Ezek Háromszéken az egyik utolsó képviselői annak a díszítőstílusnak, mely látható, szoros rokonságot mutat a kőfaragványokkal. Az 1600-as évek végétől alig negyed század alatt ezen a vidéken több olyan kő szószer készült, melyek díszítéses megfogalmazása, esetleg egyes elemei hasonlóságot mutatnak a kapuk fafaragványjaival. A sor a kissé távolabbi Fogaras református templomának katedráljával kezdődik (B. Murádin 1994: 145, 60–61, 167)⁴ és folytatódik Alsócsernátonnal (1700) (B. Murádin 1994: 146, 64, 65), Nagyajtával (1710) (B. Murádin 1994: 146, 66, 67) és zárul a Bölönbe, 1722-ben készülttel (B. Murádin 1994: 147, 68, 69).

A világi épületeknél a vargyasi Dániel-kastély egyik földszinti ajtajának vörös homokkő szemöldökköve érdemel figyelmet szempontunkból, melynek készítése ideje bizonytalan, általánosságban késő reneszánsznak tartják.⁵ A zabolai Basa-kúria 1680-ban készült, hányatott sorsú faragványai közül a Sepsiszentgyörgyön látható ajtókeret szemöldöke is ide sorolható.⁶

Időrendben, az igaz, már nem háromszéki, de közeli, az 1713-ban épült csíkszentimrei Henter-kúria portikusztának négy pompás oszlopa gyarapítja az e korból fennmaradt em-

2 Szinte Gábor 1902. Néprajzi Múzeum, Budapest, EA. F.3.735, Beluleszko Sándor 1911. Néprajzi Múzeum, Budapest, EA. F.13.163.

3 Kovács András a kapukat Erdélyben társtalannak tartja, és úgy véli, hogy német mintakönyvekből ered kialakításuk.

4 A közelebbi Hidvégen az 1674-ben készült szószer csak korával, de nem díszítésével nem illeszkedik ebbe a sorba, lásd ugyanott.

5 Fehér é. n. – az ajtókeret jelenlegi helyén másodlagos elhelyezésű, sőt az sem kizárt, hogy több egykori keret részeitől állították össze. Lásd még Kovács 2006: 157.

6 Jelenleg Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum előterében felállítva, lásd még Bíró 1943: 51, 86.

lékek meglehetősen szerény számát.⁷ A homokkőből készült oszlopok mérete nem nagyon különbözik a fa kapuzábék keresztmetszetétől, így különösen szembeötlő a rokonság.

A kisborosnyói Tompa–Damokos-kúria 1728-ban faragott portáléja már Orbán Balázsnak is szemébe ötlött (Orbán 1868–1873: III. 164, 166). Ami figyelemreméltó – mondták el neki –, hogy ezt egy molnár faragta, „...oly ember, ki malomkőnél egyebet soha se faragott”. Ez természetesen így erős túlzás, aki a művet csinálta, gyakorlott faragó volt, ráadásul, meg lehet kockáztatni, nemcsak a kemény kő,⁸ hanem a puhább fa is engedelmeskedett vésőjének. A faragómolnárok voltak azok, akik mindkét mesterséget művelték, mint például Georgius Desi, alias Acs, aki 1715-ben éppen a nagyenyedi kollégium molnára volt (Szabó T. 1947: 161), 1726-ban Krasznán, 1753-ban „Szabó György ez conventiós molnár vagyis ácsmesterember” (Szabó T. 1947: 178), Gyergyóalfaluban 1773-ban Vad Andrój (Szabó T. 1947: 163 – molnár és ács) stb.⁹

A felsorolt kőfaragványok a két anyag, a fa és a kő közötti átjárás lehetőségét dokumentáló emlék közé szokás sorolni a szentbenedeki Korniss-kastély lépcsőházának egykori faragványait. Kelemen Lajosnak az 1920-as évek elején megjelent első híradása óta¹⁰ úgy tudjuk, hogy Molnár Albert – feltételezik, hogy ő is faragómolnár – készítette 1673-ban. Igaz, már Kelemen Lajosnak is feltűnt, hogy: „Nyolc emberöltő alatt írók, művészek és tudósok egész sora járt el mellettük, anélkül, hogy megemlétték vagy bár észrevették volna.”¹¹ Nem egészen negyedszázaddal az egyik oszlopon feltüntetett készítési idő után, 1696-ban rendkívül részletes inventárium készült a kastélyról (B. Nagy 1973: 259 kk. passim). A nevezetes munka azonban ebben sem szerepel, pedig pontosan leírja a „garádics” faragott kő lépcsőfokait, megadja számukat, a fordulók számát, azt, hogy gyalult fa karfái és „esztergán metszett orsó”-i vannak, és azt is, hogy az „alsóbb contignatió”-ból a másodikra, azaz a földszintről az első emeletre vezető lépcső „szép faragott kőoszlopokon” nyugszik. A lépcsőház indítása több fényképen is jól látszik.¹² Ez a 16. század második felében már meglévő kastély (H. Takács 1970: 45) része. A következő század végi átalakítás eredményei lehetettek a lépcsőház további emeletei. Az azonban figyelemreméltó, hogy az 1696-os inventárium máshol a kőfaragványokra is kitér, többször említi a „virágokra faragott, kő ajtómellyék”-eket, rendszerint „festett és cifrázott dufla ajtó”-val. A keretek egy része még látható.¹³ Hasonló indás-virágos kőfaragványokat máshonnan is ismerünk, ilyen egy keresdi ablakkeret – igaz, ezt a 16. század végi építkezések részének tartják (B. Nagy 1970: 91, 80. ábra, Kovács 2006: 140–141), vagy Aranyosmeggyesen a kastély

7 Forró Albert é. n., fényképeit lásd még: Kriza János Néprajzi Társaság Fotótára, KJNT 12702, 12703, Vámszer Géza rajzai uo.: KJNT 12698–12701.

8 Az itt is használt homokkő úgynevezett bányanedvesen, tehát a kitermelést követően rendkívül könnyen faragható

9 A kapukkal kapcsolatosan lásd Balassa M. 2011: 95 kk.

10 Közölve Kelemen 1977: 110 kk. passim, lásd még a bőséges szerkesztői megjegyzéseket a 251. oldalon.

11 Költői képpel magyarázza szerepét az emlék bemutatásában – nem tudom megállni, hogy ne idézzem: „Szinte szégyen, hogy ilyen értéket föl kell fedezni, s most e sorok írója úgy van velük, mint a szegény fiatalember azzal a ragyogó szépségű lánnyal, kit véletlen ismeretség révén ő vezethet be a bálterembe. A lelke tele van rajongással érte, de tudja, hogy csupán a bevezetés szerencséje az, amit a sors ebből a szépségből neki szánt”.

12 Pl. Kádár 1900–1901. IV. kötet, B. Nagy 1970: 93. kép, B. Nagy 1973: 133. kép. Egy másik, Kovács András által közölt képen a kőoszlopos rész további szakasza is megfigyelhető – Kovács 2006: 100.

13 Kovács 2006: 100, 153. kép, ugyanez, jobban láthatóan Berke 2010: 7, a kép eredetije az egykori Országos Műemlék Felügyelőség fotótárában. Ugyanott egy minden bizonnyal átalakított keret, szarfáin van virágos faragás – itt az ajtólapon 1778-as évszám – 055.878ND.

egyik második emeleti ablakának szemöldökkövén (Kovács 2006: 127, 217. kép). Mindezek azonban nem magyarázzák a szokatlan faoszlopokat, elsősorban – a datálás ellenére – a készítésük idejével kapcsolatban érzek bizonytalanságot.

Visszatérve Háromszékre, van tehát a 17–18. század fordulóján egy szűk félévszázad, amikor Háromszéken egy réteg, nemesek, mint Nagyajtán Donát György vagy Kisborosnyón a Tompák, vagy lófő székelyek, mint az alsócsernátoni Bernáld János, helyi meseteremberekkel készítették el kúriáik építészeti díszítését vagy az általuk adományozott szószékeket. Ezek előképe minden bizonnyal a – többnyire előző – kor kastélyépítésében ismerhető föl. Itt viszont nem mindig adódott lehetőség arra, hogy professzionális kőfaragókat foglalkoztassanak, ezért készítésüket a mindkét anyag, a fa és a kő faragásában jártassággal bírókra, a faragómolnárokra bízta. Ennek eredménye az a díszítőstílus, mely a reneszánsz elemeket sajátosan alkalmazza, melyet újabban „vernakuláris manierizmus”-nak titulálnak, de magam részéről szívesebben használok a „virágos reneszánsz” Erdélyben különösen indokolt megnevezést (részletesebben Balassa M. 2008). Ez természetesen nem csak háromszéki jelenség, csak kiragadott példaként Sipos Dávid tevékenysége (lásd legutóbb B. Murádin 1994: 11 kk.) ide sorolható, akiről kortársa, Rettegi György az 1762-ben bekövetkezett halála alkalmából emlékirataiban ezt írta: „meghala Kidében... kőfaragó Sipos Dávid, ez jó asztalos, jobb kőműves, kőfaragó specialis, úgy, hogy Erdélyben mása nem volt... kár, hogy egy tanítványa sem maradt” (idézi B. Murádin 1994, hátsó borító szövege), vagyis a kő- és a famunkához egyaránt értett.

Van az itt bemutatott kémlékekkel párhuzamosan egy másik fadísztítási stílus, mely jól elválik az előbbiektől: az ugyanebben az időben készült mennyezetek faragása. A zágoni Mikes-kúriának nemrégén került elő az 1632-ben készült famennyezete, Altorján a 17. század vége felé készült az Apor-kúria szintén frissen feltárt fa fődéme.¹⁴ A megrendelők másik végletét, a kismemeseket képviseli az 1645-ös évszámot viselő homoródalmási mennyezet (Balassa M.–Furu 2007) és Alsócsernátonban, a Haszmann Pál Múzeumban egész sorozata a helyi és környékbeli kúriákból származó fődémgerendáknak, például 1701-ből, 1737-ből, 1742-ből és 1745-ből, Dálnokon az 1733-as kapujú Veres-kúria valószínű 1768-ban készült gerendája.¹⁵ Megjelenésükben, díszítésük módjában ezek az emlékek egyeznek. A gerenda alsó két éle le van gömbölyítve és ezt három oldalról, az alsó- és a két oldallapon egy, nagyobb méret esetén két mély vájattal keretezik. A hangsúlyos pontokon, a végeken és közepén a vajatok kifutnak az élre, vagy a maga fizikai valóságában, vagy egy keskeny faragott vonallal jelzetten – ez utóbbi a gyakoribb. Ugyanezt alkalmazzák a gerendák közepén lévő mezőknél is, ott, ahova legalább az alsó, de többnyire mind a három látható oldalon rozettát faragtak. Ezen kívül itt egy vagy két sor rovátkolás is készült, gyakori, hogy ez a díszítés háromszögben helyezkedik el, fenyőfára emlékeztetve. Az Aporok és mondjuk a dálnoki Veresek gerendái között méretekben, a díszítés gazdagságában van különbség – az előbbi esetben a hatalmas szelvényű gerendák rendkívül sűrűn fedik a helyiséget –, de nem a díszítés módjában, amely azonos.

Mindezt azért volt érdemes így részletezni, mert ezeket a fődémeket minden bizonynyal ácsok készítették, tehát jól látható a különbség a két, fával, vagy azzal is foglalkozó mesterség, az ács és a faragómolnár munkája között. A nagykapuk díszítése inkább az utóbbiaknak köszönhető, a stílus és a kivitelezés, most konkrétan Háromszéken, a fara-

¹⁴ Benczédi Sándor szíves közlése szerint a nagy- és a kispalota eredeti mennyezete az épület 1693-as felújításakor készült és Mihály Ferenc piros festésnyomokra lelt a faragásban. Később egyes részei károsodtak, ezeket pótolták.

¹⁵ Székely Nemzeti Múzeum – László Ferenc jegyzetei, XXVI. füzet.

gómolnárok hagyatéka, olyanoké, mint a felsőcernátoni Molnár Mihály.¹⁶ Egészen addig így volt ez, amíg Háromszéken fel nem hagynak a galambbúgos kapuk építésével és a kúriáknál áttérnek a rangosabbnak számító kőoszlopok emelésére, és aki esetleg még megelégedett a régivel, az szinte kizárólag „simakapu”-t, azaz díszítetlent készített.¹⁷

A 19. század elején a galambbúgos nagykapuk történetében lezárult egy korszak, egy olyan időszak, amikor a fa- és a kőfaragás között közvetlen kapcsolat volt. Ettől kezdve a monumentális fafaragványok egy önálló, csak a fára alkalmas és alkalmazható technikával és stílusban készültek.

SZAKIRODALOM

- BALASSA M. Iván – FURU Árpád
2007 Homoródalmás 18. sz. ház. Kutatási beszámoló. In: Cseri Miklós – Füzes Endre (szerk.): *Ház és Ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve 20. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 311–318.*
2008 A reneszánsztól a „virágos reneszánszig”. *Műemlékvédelem* LII. 368–375.
2011 *A székykapu.* Terc Kiadó, Budapest.
2014 Dálnoki 18. századi galambbúgos kapuk. In: Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica 2012–2013.* Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 599–624.
- BERKE Márta
2010 *Erdélyi kastélyok, kúriák és udvarházak nyírlászáói a 17–18. században.* Moholy-Nagy Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola (kézirat). Budapest. Elérhetőség: <http://konyvtar2.mome.hu/doktori/ertekezések/DLAertekezés-BerkeMarta-2010.pdf>
- BÍRÓ József
1943 *Erdélyi kastélyok.* Új Idők Irodalmi Intézete (Singer és Wolfner), Budapest. Elérhetőség: adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=822
- BOROS Fortunát
1927 *Az erdélyi ferencrendiek.* Szent Bonaventura Könyvnyomda Nyomása, Cluj-Kolozsvár.
- FEHÉR János
é. n. *A vargyasi Daniel kastély.* Elérhetőség: <http://www.vargyas.ro/hu/vargyas/daniel-kastely.html>
- FORRÓ Albert
é. n. *Henter kúria.* Elérhetőség: <http://www.csikszentimre.ro/index.php/hu/csikszentimre/henter-kuria/>
- HUSZKA József
1895 *A széky ház.* Pesti Könyvnyomda Részvény Társaság, Budapest.
- KÁDÁR József
1900–1901 *Szolnok-Doboka vármegye monográfiája I–VII.* Kiadja Szolnok-Doboka vármegye közönsége, Deés.
- KELEMEN Lajos
1977 *Művészettörténeti tanulmányok.* Kriterion, Bukarest.

16 Részletesen Balassa M. 2014: 606. Molnár Mihály 1760-ban készült kapuja Dálnokon állt.

17 Pl. Felsőcernáton 1816, 1854, Sepsiszentgyörgy-Szemerja 1828 – Balassa M. 2011: 115.

KOVÁCS András

2006 *Késő reneszánsz építészet Erdélyben. 1541–1720.* Teleki László Alapítvány – Polis Könyvkiadó, Budapest–Kolozsvár.

MURÁDIN Katalin, B.

1994 *Faragott kőszószekek Erdélyben.* Metem – Polis Könyvkiadó, Budapest–Kolozsvár.

NAGY Margit, B.

1970 *Reneszánsz és barokk Erdélyben.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

1973 *Várak, kastélyok, udvarházak. Ahogy a régiek látták.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

ORBÁN Balázs

1868–1873 *Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból.* Pest.

SZABÓ T. Attila

1947 Erdélyi népi mesterek és tisztségviselők a XVI–XIX. századból. *Erdélyi Múzeum* LII. (1–4) 158–183.

1977 A galambbúgos nagykapu az erdélyi régiségben. *Ethnographia* LXXXVIII. (2–3) 302–328.

TAKÁCS Marianna, H.

1970 *Magyarországi udvarházak és kastélyok (XVI–XVII. század).* Akadémiai Kiadó, Budapest.

SCULPTURĂ ÎN PIATRĂ ȘI ÎN LEMN. ORNAMENTAȚIA PORȚILOR TIMPURII DIN TREI SCAUNE

Originea porții mari pe trei coloane, cu poartă carosabilă și poartă pietonală, cu acoperiș și posibil cu porumbar, este subiectul unor cercetări științifice mai bine de un secol. Astăzi se manifestă un acord unanim față de originea acestei construcții, care de la începutul secolului al XX-lea poartă denumirea de „poartă secuiească”. Pe scurt putem concluda următoarele: o formă a acestei porți, considerată una dintre cele mai dezvoltate, dar care nu se poate lega de un strat social anume, adică poarta mare cu acoperiș, la începuturi cu două, apoi tot mai des cu trei coloane, a primit un nou element, porumbarul. Acesta din urmă nu numai că avea o funcție concretă, ci reflecta și statutul mai distins al proprietarului. Probabil că acest proces nu a precedat cu mult atestarea sa documentară, deci porțile cu porumbar au apărut în secolul al XVI-lea în partea estică a Bazinului Carpatic, dar nu numai în Secuime, ci în Transilvania, ba chiar și în Partium, iar elemente similare mai simple apar și alte părți, acolo, unde construcția din lemn are o importanță majoră.

STONE-CUTTING, WOOD-CARVING. THE ORNAMENTS OF THE EARLY GATES FROM TREI SCAUNE REGION

The origin of the big gate with roof, based on three posts, with separate entrance for vehicles and pedestrians, originally featuring a dove-cot, has been the topic of research for more than a century. However, nowadays there is an agreement about the origin of a construction which from the beginning of the 20th century has been called the “Szekler gate”. Briefly we can conclude the following:

one form of this gate, considered the most developed one, with two, later three posts, got a dove-cot. This had not only a concrete role, but also symbolized a higher status of its owner. Probably its forming process had not preceded the written sources, as the gates with dove-cots appeared in the 16th century within the eastern parts of the Carpathic Basin, and not exclusively in Szeklerland, but also in Transylvania, even in Partium, while its more simple relatives were present in many other regions, wherever wood architecture had a great importance.

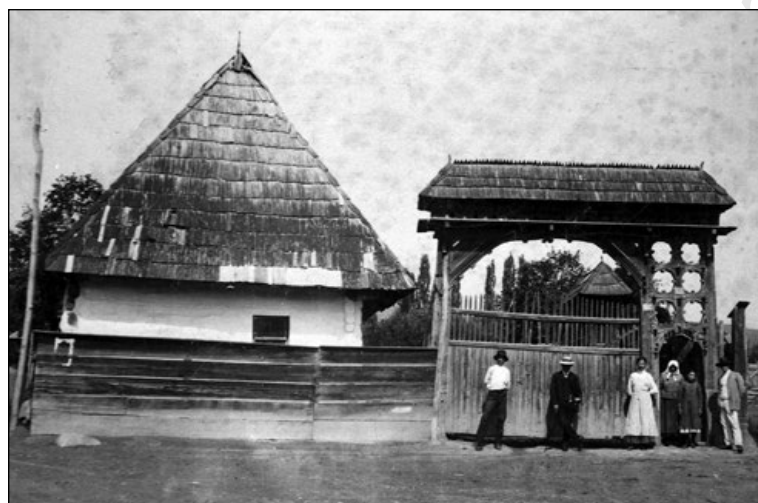
KÉPEK

1. Mikháza, a Ferences kolostor 1673-ban készült kapuja
(Néprajzi Múzeum, Budapest, EA. F.13.163, Beluleszko Sándor felvévete, 1911)

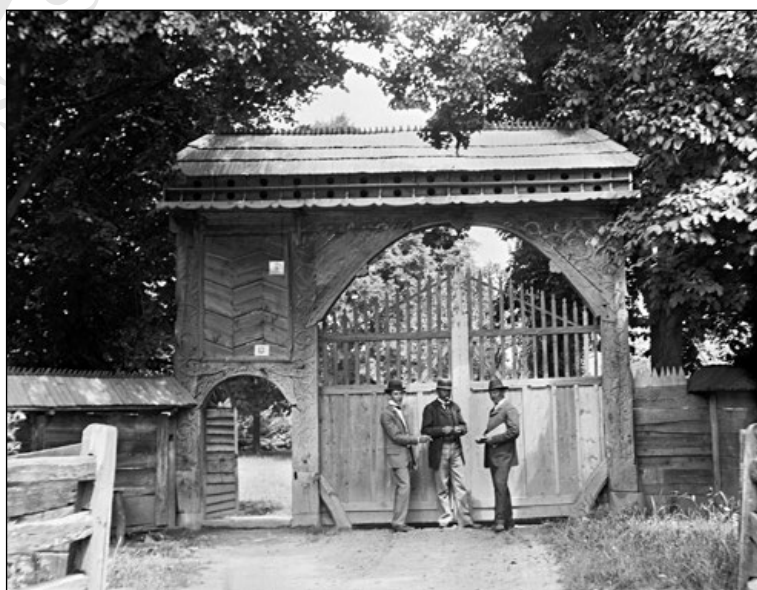
2. Mikháza, a Ferences kolostor faragott portáléja (Balassa M. Iván felvétele)

3. Dálnok, kapu, készült 1733-ban
(Néprajzi Múzeum, Budapest, EA. F.63.368, Szinte Gábor felvétele, 1903)

4. Dálnok, 240. sz. kapu
(Néprajzi Múzeum, Budapest, EA. F.76.067, Huszka József felvétele, 1889)

5. Kisborosnyó, a Tompa-Damokos kúria kapuja
(Néprajzi Múzeum, Budapest, EA.F.4.491, Szinte Gábor felvétele, 1909)

6. Alsócsernáton, református templom, szószék – 1700-ból
(Balassa M. Iván felvétele)

7. Vargyas, ajtószemöldök faragványja, Daniel-kastély
(Balassa M. Iván felvétele)

8. Csíkszentimre, a Henter-kúria
tornácoszlopa – 1713
(Balassa M. Iván felvétele)

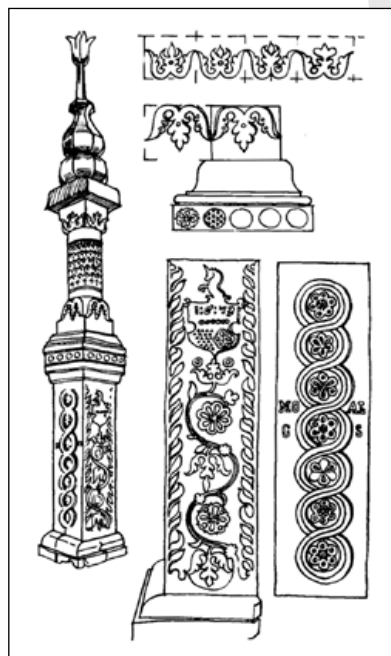
9. Csíkszentimre, a Henter-kúria
tornácoszlopa – 1713
(Balassa M. Iván felvétele)

10. Kisborosnyó, Tompa-Damokos-kúria faragott bejárati része – 1728
(Huszka 1895: XXXIII. tábla)

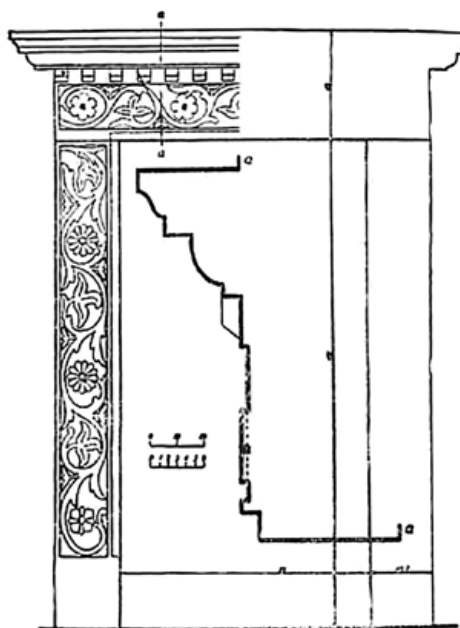
11. Szentbenedek, lépcsőház
(Forster Gyula Örökséggazdálkodási Központ, Budapest, Fotótár 025.947ND)

12. A szentbenedeki Korniss-kastély lépcsőházának oszlopa
(Szopós Sándor rajza)

13. Szentbenedek, ajtókeret (Forster Gyula Örökséggazdálkodási Központ, Budapest, Fotótár 055.878ND)

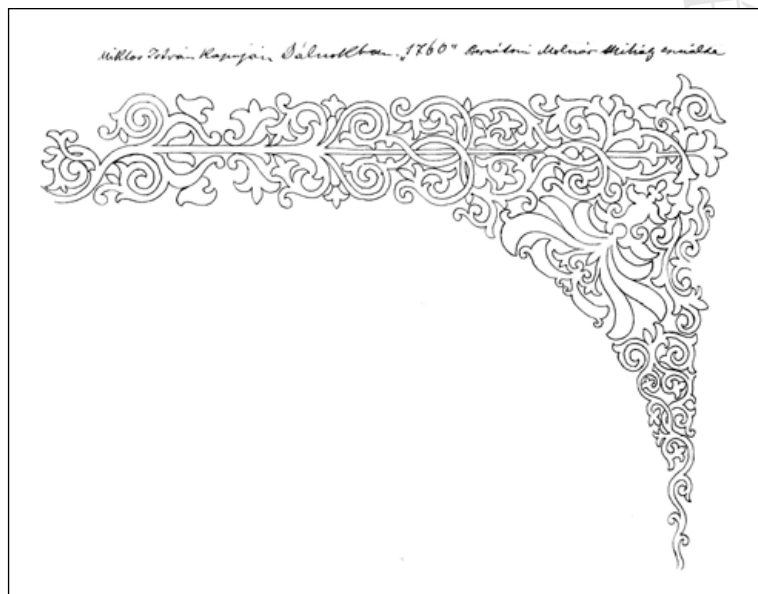
14. Keresd, ablakkeret (B. Nagy 1970: 91)

15. Torja, Apor-kastély mennyezete (Balassa M. Iván felvétele)

16. Homoródalmás, mennyezet 1645-ből (Balassa M. Iván felvétele)

17. Csernátóni Molnár Mihály 1760-ban
Dálnokra faragott kapujának díszítészlete
(Huszka József rajza, Néprajzi Múzeum, Budapest, EA.R9702)